

УДК 342.1

Ляшко О.О.

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ І НЕДОТОРКАНОСТІ УКРАЇНИ: НАЦІОНАЛЬНІ І МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

У статті досліджено проблеми забезпечення територіальної цілісності і недоторканості України з урахуванням наявних правових стандартів, законодавчої бази та сучасних реалій. Наведено широке та вузьке розуміння територіальної цілісності, виходячи з положень Конституції України, відповідно до особливостей поняття «територіальна цілісність» у різних аспектах (формах вираження): як сутнісна політико-просторова ознака суверенної території держави; як принцип міжнародного права; як принцип територіального устрою; як об'єкт національної безпеки України. Забезпечення територіальної цілісності і недоторканості України є невід'ємною частиною правового механізму забезпечення конституційного ладу і суверенітету держави, що складається із конституційно-правових гарантій єдності, цілісності та недоторканості території України, конституційно врегульованого порядку змін державного кордону.

Ключові слова: територіальна цілісність, суверенітет, недоторканність, територіальний устрій, національна безпека.

Постановка проблеми. Як відомо, територія держави є її обов'язковою ознакою, матеріальною базою існування, просторовою основою життя певного народу, збереження його самобутності, слугує джерелом його соціально-економічного зростання та міжнародно-правового визнання. Соціально-правова цінність державної території повною мірою проявляється за умови, що сама ця територія є недоторканою та цілісною.

З часу проголошення Україною незалежності й державного суверенітету Українська держава взяла курс на врегулювання правового статусу та режиму державного кордону відповідно до наявних принципів та норм міжнародного права, на законодавче регулювання захисту та охорони державного кордону України. Особливо ці процеси посилились у контексті євроінтеграційної інтеграції і гармонізації національного законодавства. А з 2014–2018 рр. з огляду на неправомірні дії стосовно АР Крим, Донецької і Луганської областей, на нашу думку, через неналежне забезпечення територіальної цілісності, непорушності державних кордонів та низку інших чинників, перед вітчизняними дослідниками і державними діячами постало чимало важливих завдань, які потребують вивчення і вирішення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналізу правового статусу і режиму державної

території, розвитку державних кордонів, територіальної цілісності, механізмів їх захисту в Україні чи інших державах присвячено низку робіт, авторами яких є В. Березенко, Ю. Дем'янюк, О. Діденко, О. Задорожній, Н. Камінська, Б. Клочков, М. Кулик, А. Кулько, Д. Купрієнко, О. Лоцихін, В. Стешенко, М. Трюхан, Т. Сироїд, В. Сіцинський, Б. Трегубов, Т. Цимбалістий, Т. Цимбрівський, І. Чорновол, О. Шемякін тощо.

Водночас порушена проблематика територіальної цілісності і недоторканості державних кордонів України розглядається переважно в історичному, міжнародно-правовому, рідше конституційному чи кримінальному аспектах. Тобто донині потребують якісно нових наукових підходів питання концептуального розвитку територіальної цілісності, територіального верховенства, суверенітету і конституційного ладу, недоторканості території, удосконалення законодавчого регулювання захисту та охорони державного кордону України, правового режиму державного кордону України, відповідних гарантій забезпечення.

Мета цієї статті полягає у дослідженні національних і міжнародно-правових аспектів забезпечення територіальної цілісності і недоторканості України з урахуванням наявних правових стандартів, законодавчої бази та сучасних реалій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ще Декларацією про державний суверенітет України, що була прийнята Верховною Радою Українською РСР 16 липня 1990 р., визначалось: «Верховна Рада України проголошує державний суверенітет України як верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах» [1].

Прагнення народу України до права на самовизначення було реалізоване поряд з Декларацією про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. також у Акті проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р., Конституції України від 28 червня 1996 р. Тим самим було юридично закріплено територіальне верховенство України в межах кордонів, що склалися історично на той момент.

З метою реалізації державної політики національної безпеки у сфері безпеки державного кордону, виходячи з принципів суверенної рівності, територіальної цілісності, взаємної поваги і недоторканості державних кордонів, Українською державою було ініційовано переговорний процес з усіма суміжними державами з метою нормативно-правового врегулювання питань спільних державних кордонів та їх договірно-правове оформлення.

Згодом у Конституції України 1996 року законодавцем було закріплено, що збереження територіальної цілісності України є найважливішою функцією держави та справою всього Українського народу (ч. 1 ст. 17), а питання про зміну території України вирішується виключно всеукраїнським референдумом (ст. 73). Згідно зі ст. 2 Конституції України її територія у межах існуючого кордону є цілісною (наси́льницький поділ держави заборонений, жодна частина державної території України не може проголосити себе незалежною від суверенної влади держави) і недоторканною (інші держави зобов'язані утримуватись від будь-яких зазіхань на територію суверенної української держави). У межах своїх територіальних кордонів держава виступає єдиним офіційним представником усього суспільства (населення).

Відповідно до ст. 13 Конституції України земля, надра, повітря, водні та інші природні ресурси у межах території України, природні ресурси її континентального шельфу та виключні (морські) економічні зони є об'єктами права власності Українського народу [2]. Державна територія України – сфера дії нормативно-правових та інших актів України, які тільки на її території

мають юридичну силу (за межами цієї території їх дія можлива лише за згодою іноземних держав).

Згідно з положеннями ст. 132 Основного Закону 1996 року територіальний устрій України ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, поєднання централізації та децентралізації у здійсненні державної влади, збалансованості й соціально-економічного розвитку регіонів з урахуванням їх історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій.

Автономна Республіка Крим відповідно до ст. 134 Конституції України є невід'ємною складовою частиною України і в межах повноважень, визначених Конституцією України, вирішує питання, віднесені до її відання. Також відповідно до ст. 133 Конституції України систему адміністративно-територіального устрою України складають: Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села [2].

Як бачимо, на рівні Конституції України згадуються чимало споріднених понять: територія, територіальна цілісність, адміністративно-територіальний устрій, єдність та цілісність державної території, територія недоторканна тощо. Вони, видається, розкривають сутнісні характеристики базової категорії «територія», водночас мають належне конституційне закріплення.

Незважаючи на це, з 2014 року Україна зіштовхнулася з низкою проблем щодо посягання на власну територію, її державний кордон. Тому слід детальніше зупинитись на теоретичних засадах порушеної проблематики, проблемах законодавчого регулювання і гарантій захисту території України, її територіальної цілісності.

Безумовно, без суверенітету і територіальної цілісності не може функціонувати жодна держава. Їх гарантування та забезпечення є одними з основних завдань у сфері забезпечення національної безпеки будь-якої держави, її конституційного ладу. Погоджуємось, що цілісність і недоторканність території держави виступають її визначальними юридичними характеристиками і потребують належних гарантій та особливого правового захисту [3, с. 223]. З огляду на політичні та соціальні виклики сьогодення актуальність цієї проблеми для Української держави невпинно зростає. Відповідно до ст. 3 Закону України «Про основи національної безпеки України» територіальна цілісність і недоторканність є об'єктами національної безпеки [4, ст. 3], однак визначення поняття «територіальна цілісність» законодавець не надає.

У наукових працях юристів-міжнародників неодноразово приділялась увага визначенню і розкриттю сутності поняття «територіальна цілісність», тлумаченню принципу територіальної цілісності держави як одного з основоположних принципів міжнародного права.

Важливо відзначити, що цей принцип має переважно міжнародний аспект нашої проблематики, він спрямований на забезпечення стабільності в міждержавних відносинах. Сутність принципу територіальної цілісності, який отримав своє закріплення в Статуті ООН у 1945 р., полягає у захисті території держави від будь-яких посягань. Цей основоположний документ ООН заборонив загрозу силою або її застосування проти територіальної цілісності (недоторканності) та політичної незалежності будь-якої держави [5].

Щодо змісту досліджуваного принципу, то відповідно до норм міжнародного права виділяють такі покладені на держави зобов'язання: поважати територіальну цілісність кожної держави; утримуватися від будь-яких не сумісних із цілями й принципами Статуту ООН дій, спрямованих проти територіальної цілісності, політичної незалежності або єдності будь-якої держави-учасниці; утримання від перетворення одна одної на об'єкт воєнної окупації або об'єкт придбання з допомогою сили чи загрози силою.

Отже, територіальна цілісність є якісною характеристикою території будь-якої суверенної держави, а точніше сутнісною характеристикою суверенної території. Л. Дюгі зазначав, що виключна належність території одній спільноті є необхідною для існування держави саме тому, що інакше спільнота не змогла б володіти політичною владою. Інакше кажучи, виключність території є умовою політичної влади, умовою існування самої держави. На думку вченого, з указаних положень витікає висновок про неподільність території держави. Територія становить елемент самої «сутності (особистості) держави» та є нероздільною, як і ця особистість [6, с. 131].

Отже, наявність власної території є невід'ємною ознакою державності, а неподільність і цілісність – сутнісними характеристиками території суверенної держави. Принцип цілісності державної території спрямований на забезпечення неподільності конститутивного елемента держави – території. Існування народів і держав неможливо без їх суверенітету. У конституціях практично всіх держав закріплено, що джерелом суверенітету є народ, а інструментом його реалізації – держава.

Можливість українського народу вільно й самостійно визначати власну суверенну волю в межах державної території можна розглядати як одну з основних гарантій існування України як суверенної, унітарної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави. Щодо ст. 132 Конституції України, то вчені конституціоналісти вбачають сутність принципу єдності та цілісності території в тому, що вона становить єдине ціле, а складові частини характеризуються внутрішньою єдністю в межах державного кордону України, чинними на ній є тільки закони України [7, с. 468; 8, с. 298].

Таким чином, єдність і цілісність державної території означає, що складові частини держави перебувають у нерозривному взаємозв'язку, визначаються внутрішньою єдністю. Семантично єдність означає згуртованість, цілісність, неподільність, спільність чого-небудь, поєднання в одному цілому, щільність, нерозривність зв'язку, а цілісність – стан внутрішньої єдності певного об'єкта чи предмета, його відносну автономність, незалежність від навколишнього середовища [9, с. 361].

Однією з гарантій територіальної цілісності державної території як суверенної виступає конституційно регламентований порядок прийняття рішень з питань державної території. Цю гарантію слід розуміти в сенсі сутності територіальної цілісності держави як суверенної території. Положення ст. 73 Конституції України впливають власне із сутності суверенітету Українського народу: «Виключно всеукраїнським референдумом вирішується питання про зміну території України» [2].

Зі змісту вказаної статті впливає єдиний можливий конституційний порядок зміни території України, застосування якого не порушує і не може порушити територіальну цілісність суверенної території держави, тому що є формою реалізації суверенної волі Українського народу. Йдеться про можливі зміни території законним конституційним шляхом, що здійснюється народом України як єдиним джерелом влади.

О. Гречко водночас запевняє, що конституційна сутність єдності та цілісності території полягає в тому, що територія належить Українському народові й не може передаватися іншим державам. Він пояснює це тим, що передача території у власність іноземних держав змінює правовий режим державної території України, порушує цілісність території як об'єкта права власності Українського народу, оскільки іноземна держава, при-

власнивши частину державної території, набуває на неї територіальне верховенство, а здійснення права власності на таку територію захищається системою як міжнародного, так і внутрішнього права [10, с. 13].

Регламентований Конституцією України порядок зміни території держави унеможливує наділення територіальної громади правом вирішувати таке питання, оскільки це буде порушенням Конституції України. Щодо заборон, передбачених нормами міжнародного права, порушенням принципу територіальної цілісності визнається також посягання на політичну незалежність або єдність. На думку юриста-міжнародника О. Буткевич, принцип непорушності території включає в себе територіальну й особисту юрисдикцію, а також передбачає заборону спроб сецесії та зміни наявних кордонів [11, с. 256–259].

Отже, територіальна цілісність як сутність суверенної території передбачає як територіальну, так і політичну цілісність, які є нерозривними поняттями. Очевидний політико-правовий характер територіальної цілісності кожної держави впливає з політико-правового характеру самої держави. Належність території певній державі означає юридичну її компетенцію в межах своїх кордонів. Тому можна зробити висновок, що територіальна цілісність включає в себе два взаємозалежні елементи: 1) територіальну або просторову цілісність; 2) політичну цілісність.

Як запевняє М. Баймуратов, зміст принципу територіальної цілісності держави виходить за межі згаданих заборон. На його думку, йдеться про будь-які дії проти територіальної цілісності або недоторканності. Наприклад, транзит будь-яких транспортних засобів через іноземну територію без дозволу територіального суверена є порушенням не тільки недоторканності кордонів, але й недоторканності державної території, оскільки саме вона використовується для транзиту. Всі природні ресурси є складовими компонентами території держави, тобто якщо недоторканна територія в цілому, недоторканні також її компоненти (природні ресурси в їх природному вигляді). Тому їх видобуток іноземними особами або державами без дозволу територіального суверена також є порушенням територіальної недоторканності [12, с. 96].

При цьому порушується й ігнорується політична воля держави, територіальна цілісність і недоторканність. Загалом, позиції вчених безпосередньо чи опосередковано вказують саме на політичну сутність територіальної цілісності.

Важливо, з'ясовуючи сутність територіальної цілісності, встановити, яким чином співвідносяться поняття «територіальна цілісність» і «територіальна недоторканність». Так, принцип територіальної недоторканності – це принцип визнання цілісності території держави й недоторканності її кордонів. Водночас цілісність і недоторканність не є синонімами: цілісність означає внутрішню єдність, а недоторканність передбачає гарантованість від зовнішніх зазіхань. Т. Цимбрівський вбачає недолік запропонованої дефініції через відсутність розмежування понять «територіальна цілісність» і «територіальна недоторканність» [14, с. 68].

Н. Пронюк, М. Баймуратов територіальну недоторканність розглядають ширше, розповсюджуючи дію цього принципу міжнародного права і на державну територію включно з її складовими частинами (надрами тощо). На думку деяких учених, цілісність і недоторканність державної території – це два складники, які хоча й взаємопов'язані, однак не тотожні елементи одного принципу. Перший включає зобов'язання не допускати грубих порушень: анексії, окупації, розчленування території держави або народу; другий зобов'язує державу втримуватися від будь-яких дій, зокрема й непрямих посягань на територію й кордони інших держав [12; 13]. Зустрічаються паралельні назви цього принципу: територіальної цілісності та територіальної недоторканності.

Ґрунтовно вивчав саме останні на дисертаційному рівні Т. Цимбрівський. Він наводить два підходи в теорії міжнародного права щодо розмежування понять «територіальна цілісність» і «територіальна недоторканність»:

1) територіальна недоторканність охоплює не лише випадки «розчленування» території, а й інші види посягань на територію, зокрема військову інтервенцію або тимчасову окупацію. На цій підставі обґрунтовується ідея, що структурно територіальна недоторканність включає в себе територіальну цілісність, а відтак є ширшою від неї. Можна погодитись, що посягання на цілісність території України тим самим завжди є посяганням і на її недоторканність, однак не кожне посягання на недоторканність заподіює (чи здатне заподіяти) шкоду цілісності.

Звісно, відповідно до Конституції України є неприпустимим будь-яке посягання на територію України, а також насильницьке розділення, відокремлення чи захоплення всієї або частини її території. Територіальну цілісність і територіальну недоторканність пропонується також

розглядати як характеристики стану території України як соціальної цінності. Цілісність характеризує стан території України з точки зору її просторових параметрів (єдність та неподільність), а недоторканність – стан того самого об'єкта з точки зору зовнішніх умов, у яких повноцінно (повною мірою) виявляється соціальна цінність цього об'єкта. Отже, поняття недоторканності території України є більш широким, ніж поняття цілісності території України. У разі порушення недоторканності порушується або створюється загроза порушення територіальної цілісності.

2) у теорії міжнародного права розширено тлумачаться територіальна цілісність, визнаючи територіальну недоторканність її частиною. При цьому зовнішній аспект поняття територіальної цілісності передбачає непорушність кордонів і недоторканність території, а внутрішній – невідчужуваність території держави, недопустимість її розчленування. Такий підхід на відміну від попереднього передбачає застосування більш послідовного та раціонального способу визначення співвідношення понять «територіальна цілісність» і «територіальна недоторканність» [14, с. 68–69].

Таким чином, територіальна цілісність і територіальна недоторканність – це споріднені, взаємодоповнюючі поняття, що відрізняються за рахунком юридичного змісту. Неподільність території, з одного боку, складає оптимальний критерій диференціації зазначених понять, з іншого – спеціальну ознаку принципу територіальної цілісності. Цілісність території означає її неподільність, єдність просторову й політичну.

Загалом, поняття територіальної цілісності слід розглядати у вузькому й широкому сенсі. У вузькому сенсі територіальна цілісність – це характеристика території України щодо відповідності просторових параметрів (єдність, неподільність, автономність) у межах визначених кордонів. Поняття недоторканності території є більш широким, ніж поняття цілісності території у вузькому сенсі. Своєю чергою поняття територіальної цілісності в широкому сенсі означає її недоторканність, неподільність, єдність як просторову, так і політичну в межах державних кордонів. У такому разі поняття недоторканності поглинається поняттям територіальної цілісності.

Іноді територіальну цілісність держави розкривають через непорушність її кордонів і недоторканність території, що відповідає розумінню поняття територіальної цілісності в широкому сенсі. Крім того, заборона сецесії та зміни наяв-

них кордонів як складових елементів непорушності державної території можна розглядати як засіб забезпечення не лише недоторканності, але й цілісності державної території, а відтак цілісність і недоторканність аргументовано виступають спорідненими поняттями [12–16].

На нашу думку, варто також враховувати, що обидва поняття містяться в Конституції України, тому виникає потреба тлумачення відповідно до її змісту. При цьому поняття цілісності території зустрічається в Конституції двічі. Так, ст. 2 Конституції України проголошує цілісність і недоторканність території держави в межах її кордонів, а згідно зі ст. 132 територіальний устрій нашої держави ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території [2]. Як бачимо, відповідно до ст. 2 Конституції України недоторканність і цілісність, з точки зору законодавця, належать до загальних засад функціонування (існування) нашої держави в межах наявних кордонів. Цілісність передбачає певну єдність одиниць території держави, основу функціонування органів публічної влади й суспільства на недоторканній території.

Отже, у цій ситуації йдеться про територіальну цілісність у широкому сенсі, який передбачає виокремлення політичного аспекту цілісності території. Верховенство держави розповсюджується на всю її територію, тому територіальна цілісність і недоторканність як сутність суверенної території будь-якої держави, по-перше, є обов'язковими її ознаками, а по-друге, виступають гарантією верховенства держави, її суверенності та державності в цілому. Згідно зі ст. 132 Конституції України територіальну цілісність слід розглядати як провідний, основний конституційний принцип територіального устрою держави. Йдеться, власне, про територіальний устрій, а отже, слід розглядати поняття «територіальна цілісність» у вузькому сенсі. Проте такий розгляд зазначених принципів є умовним, оскільки вони мають реалізуватися системно.

Закріплені у ст. 132 Конституції України принципи територіального устрою спрямовані на забезпечення, зокрема, й принципу цілісності та недоторканності території держави (політичного аспекту територіальної цілісності). У цьому разі принцип територіальної цілісності розглядається як складник реалізації територіальної цілісності в широкому сенсі.

Безумовно, наведені з Конституції України приклади широкого та вузького аспектів територіальної цілісності є дещо умовними, оскільки під час одночасної їх реалізації відмінність між ними

не чітко прослідковується. Поняття «територіальна цілісність» зустрічається в різних аспектах (формах вираження): як сутнісна політико-просторова ознака суверенної території держави; як принцип міжнародного права; як принцип територіального устрою; як об'єкт національної безпеки України. Територіальна цілісність як сутність суверенної території держави в межах її кордону, по суті, виступає гарантією верховенства держави, її суверенності та державності загалом. Цілісність території держави означає її неподільність, автономність, єдність як просторову, так і політичну.

Висновки. Вважаємо, що забезпечення територіальної цілісності України є невід'ємною частиною правового механізму забезпечення конституційного

ладу і суверенітету держави. Такий механізм складається із конституційно-правових гарантій єдності, цілісності та недоторканності території України, а також легітимного конституційно врегульованого порядку змін державного кордону.

Посягання на територію України, її територіальну цілісність і недоторканність з 2014 р. засвідчили їх підвищену суспільну небезпеку та тяжкі наслідки. Це потребує ґрунтовного наукового осмислення і своєчасного вирішення, притягнення до відповідальності за посягання на територіальну цілісність України. Тому перспективними видаються подальші дослідження національних і міжнародно-правових механізмів забезпечення територіальної цілісності України.

Список літератури:

1. Декларація про державний суверенітет України, прийнята Верховною Радою Українською РСР 16 липня 1990 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>
2. Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
3. Рубашенко М.А. Співвідношення понять «територіальна цілісність» та «територіальна недоторканність» у кримінальному праві України (ст. 110 КК). Науковий вісник Ужгород. національного університету. Серія «Право», 2014. Вип. 26. С. 223–226.
4. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 черв. 2003 р. № 964-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15>. (дата звернення: 28.12.2017).
5. Статут ООН 1945 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>
6. Дюги Л. Конституционное право. Общая теория государства. Репринтное воспроизведение издания 1908 года. Одеса: Юрид. літ., 2005. 958 с.
7. Конституційне право України: підруч. / за ред. Ю.М. Тодики, В.С. Журавського. Київ: Ін Юре, 2002. 544 с.
8. Погорілко В.Ф. Конституційне право України: підручник / В.Ф. Погорілко, В.Л. Федоренко; за заг. ред. В.Ф. Погорілка. Київ: Прецедент, 2009. 344 с.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови: з дод. і допов. / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.
10. Гречко О.О. Принцип єдності та цілісності державної території як гарантія унітарного характеру української держави. Право і Безпека. 2014. № 4 (55). С. 12–15.
11. Буткевич О.В. Міжнародне право Стародавнього Світу. Київ: Україна, 2004. 863 с.
12. Баймуратов М.О. Міжнародне публічне право. Харків: Одіссей, 2009. 704 с.
13. Пронюк Н.В. Сучасне міжнародне право: навч. посібник. К.: КНТ, 2010. 280 с.
14. Цимбрівський Т.С. Дотримання принципів територіальної цілісності та непорушності кордонів у міжнародному праві: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Львів, 2008. 248 с.
15. Волова Л.И. Принцип территориальной целостности и неприкосновенности в современном международном праве / отв. ред. В.К. Собакин. Ростов н/Д: Изд-во Ростов. ун-та, 1981. 192 с.
16. Камінська Н.В. Роль міжнародних договорів у забезпеченні непорушності державних кордонів України. Міжнародне право: de lege praeterita, instante, futura II: матер. міжнар. науково-практ. конфер., 8 грудня 2017 р. Од., 2017. С. 110.

ОБЕСПЕЧЕНИЕ ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ ЦЕЛОСТНОСТИ И НЕПРИКОСНОВЕННОСТИ УКРАИНЫ: НАЦИОНАЛЬНЫЕ И МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ

В статье исследованы проблемы обеспечения территориальной целостности и неприкосновенности Украины с учетом существующих правовых стандартов, законодательной базы и современных реалий. Приведены широкое и узкое понимание территориальной целостности, исходя из положений Конституции Украины согласно особенностям понятия «территориальная целостность» в различных аспектах (формах выражения): как сущностный политико-пространственный признак суве-

рентной территории государства; как принцип международного права; как принцип территориального устройства; как объект национальной безопасности Украины. Обеспечение территориальной целостности и неприкосновенности Украины является неотъемлемой частью правового механизма обеспечения конституционного строя и суверенитета государства, состоит из конституционно-правовых гарантий единства, целостности и неприкосновенности территории Украины, конституционно урегулированного порядка изменений государственной границы.

Ключевые слова: территориальная целостность, суверенитет, неприкосновенность, территориальное устройство, национальная безопасность.

ENSURING TERRITORIAL INTEGRITY OF UKRAINE: NATIONAL AND INTERNATIONAL LEGAL ASPECTS

The article examines the problems of ensuring the territorial integrity and inviolability of Ukraine taking into account existing legal standards, legislative framework and current realities. A broad and narrow understanding of territorial integrity is given, based on the provisions of the Constitution of Ukraine, and accordingly the specifics of this notion of "territorial integrity" in various aspects (forms of expression): as an essential political and spatial feature of the sovereign territory of the state; as a principle of international law; as a principle of territorial organization; as an object of national security of Ukraine. Ensuring the territorial integrity and integrity of Ukraine is an integral part of the legal mechanism for ensuring the constitutional system and sovereignty of the state, which consists of constitutional and legal guarantees of unity, integrity and inviolability of the territory of Ukraine, the constitutionally regulated procedure for changing the state border.

Key words: territorial integrity, sovereignty, inviolability, territorial structure, National security.